

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

Lägesrapport DE SAMISKA SPRÅKEN I SVERIGE

Lägesrapporten är utarbetad av språkkonsulenterna Ingegerd Vannar, Patricia Fjellgren och Sylvia Sparrock vid Samiskt Språkcentrum, under ledning av språk- och kulturchef Kaisa Huuva.

Omslagsbild från Sametingets ungdomskonferens 2008. Foto: Marie Enoksson.

© Sametinget (2011)

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Bakgrund - Samernas språksituation i Sverige	5
Språkcentrums erfarenheter.....	8
Samhällets ansvar i en samisk språkbytesprocess	12
Sammanfattning.....	16

Inledning

*Varje språk har inkaplat sina talares världssyn
Hur de tänker
Vad de värderar högt
Vad de tror på
Hur de klassificerar världen omkring sig
Hur de ordnar sina liv
När ett språk dör ut går en del av den
mänskliga kulturen förlorad för alltid.¹*

I denna lägesrapport om situationen för de samiska språken i Sverige för 2010 vill vi börja med att presentera den enda studie på senare tid som gjorts angående samernas språksituation i Sverige.

I avsnittet som följer beskriver Språkcentrum sina erfarenheter beträffande situationen för de olika samiska språken. Utifrån det vill genom att tillämpa en s.k. "trappstegsmodell" för de samiska språkanvändarna visa på olika revitaliseringsmetoder anpassade efter språkanvändarnas olika behov och förutsättningar.

Därefter vill visa på möjliga åtgärder som behövs i samhället för att häva den samiska språkbytesprocessen. Slutligen vill vi också visa blicka framåt och visa på möjligheter också på möjligheter och hot revitaliseringsprocessen av de samiska språken.

¹ Robert Dixon (1997); *The rise and fall of languages*. Cambridge University Press. Cambridge.

Bakgrund - Samernas språksituation i Sverige²

En svårighet med att rikta in effektiva revitaliseringsinsatser är att det finns få tillförlitliga uppgifter hur språksituationen i det samiska området ser ut. Sådana undersökningar skulle underlätta att anpassa språkrevitaliseringsmetoder utifrån de olika förutsättningar som råder för den enskilde. Det kan till exempel vara ålder, kön, språknivå eller geografisk hemvist. Den enda studien som gjorts relativt nyligt är gjord av professor Mikael Svonni vid Umeå universitet. Den behandlar bland annat språkförhållandena i Sverige hos den samiska befolkning som finns i Sametingets röstlängd. Landet delades in i fem geografiska områden, Norra Lappland, Södra Lappland, Jämtland/Härjedalen, Norrlands kust, samt övriga landet. De tre förstnämnda skulle kunna utgöra det traditionella samiska bosättningsområdet i Sverige.

Av den samiska befolkningen i Sametingets röstlängd bor ca 70 % inom detta område och ca 15 % efter Norrlands kust och 15 % i övriga landet.

I Norra Lappland och i Jämtland har ca 60 % angett att de har kunskaper i samiska, i Norra Lappland i huvudsak nord- och lulesamiska och i Jämtland/Härjedalen huvudsakligen sydsamiska. I Norrlands kustområde är det drygt 10 % som har uppgett att de har kunskaper i nord- och lulesamiska och i övriga landet drygt 20 %, ganska jämt fördelat mellan nord-, lule och sydsamiska.

Cirka 55 % av samerna i Sametingets röstlängd saknar kunskaper i samiska, medan ca 28 % har kunskaper i nordsamiska och ca 8 % har kunskaper i lulesamiska och ca 10 % kunskaper i sydsamiska. Om vi jämför kunskaperna i samiska hos den samiska befolkning som har renmärke, till stor del den renskötande befolkningen, så är bilden delvis annorlunda. I den gruppen har 67 % kunskaper i samiska medan 33 % saknar kunskaper i samiska. Det är fler i den gruppen som har kunskaper i samiska än den grupp som inte har anknytning till renskötseln.

I den yngsta åldersgruppen (18-29 år) talar cirka 10 % av befolkningen samiska utan svårigheter, i mellangruppen (30-59 år) cirka 30 % och i den äldsta åldersgruppen (över 60 år) cirka 35 %.

Det traditionella samiska språkområdet förändras och har förändrats bland annat på grund av tvångsförflyttning av nordsamisktalande renskötande befolkning både till traditionellt lule- och sydsamiskt område. Urbaniseringsprocessen har också inneburit inflyttning från mindre byar till större samhällen, till exempel Kiruna och Gällivare, vilket också gör det mer motiverat att tala om traditionella samiska språkområden. Under de senaste femtio åren har den samiska befolkningen också

² Mikael Svonni, Sámi dutkan/Samiska studier, Umeå universitet: *Språksituationen för samerna i Sverige*, 2006

flyttat inom det samiska bosättningsområdet och ut ur det området p.g.a. arbete, studier, etc.³

Antalet talare är bara en faktor för att bedöma förutsättningarna för språkbevarande. Hyltenstam & Stroud gjorde i början av 1990-talet en mycket grundlig analys av situationen för samiskan i Sverige med utgångspunkt från en modell som de utvecklade och som innehöll ett antal faktorer på olika nivåer, dvs. samhällsnivå, gruppnivå och individnivå (Hyltenstam & Stroud 1991). En ny bedömning gjordes några år senare (Hyltenstam, Stroud & Svonni 1999). Med en sådan modell som grund kan man inte bara analysera situationen för ett givet språk utan också bedöma vad som bör göras på olika plan för att stödja språket i fråga.⁴

Under det senaste decenniet, framför allt efter Michael Krauss artikel i början 1990-talet "*The world's languages in crisis*" har intresset för att rädda hotade språk fångat många forskares intresse. Krauss (1992) förutspådde att många, till och med de flesta, av världens cirka 6000 språk skulle försvinna inom hundra år. En expertgrupp med lingvister, som UNESCO hade utsett, presenterade ett dokument 2003 med titeln "*Language Vitality and Endangerment*" (UNESCO Intangible Cultural Heritage Unit's Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, UNESCO Document) där nio olika kriterier redovisades som man borde ta med vid en analys av bedömningen i vilken grad ett givet språk är hotat.

De nio kriterierna avser:

1. i vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket
9. samt vilket språkmateriel det finns för språket, t.ex. grammatikor och ordböcker.

Varje kriterium bedöms en femgradig skala, t.ex. om språkanvändning. Ett språk är säkert (nivå 5) om det talas av alla. Situationen är osäker (nivå 4) om språket talas av alla barn, men bara i vissa domäner. Språket är definitivt hotat (nivå 3) om det enbart talas av föräldragenerationen och svårt hotat (nivå 2) om det enbart talas av den äldsta generationen. Situationen för språket är kritiskt (nivå 1) om språket talas av väldigt få gamla och språket är utdött (nivå 0) om ingen talar det.

³Barruk, Henrik (2008) Samiskan i Sverige; Rapport från Språkkampanjrådet. Sametinget.

⁴ Hyltenstam, Kenneth, Christopher Stroud och Mikael Svonni (1999) Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi. I: Hyltenstam, Kenneth (red.) Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, Kenneth, (red.) (1999), Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv. Lund: Studentlitteratur.

Genom att bedöma samtliga nio kriterier enligt den femgradiga skalan kan situationen för ett givet språk beräknas och graden av hot bedömas.

Av de samiska språken (och dialekterna) i Sverige kan man hävda att situationen för umesamiskan är kritiskt och att samma gäller för arjeplogsamiskan. Det är i varje fall svårt hotat. Sydsamiskan är definitivt hotat och kanske också lulesamiskan, medan situationen för nordsamiskan kan beskrivas som osäker. Det behövs skyndsamma åtgärder för att stärka de samiska språken, framför allt de samiska språk som talas av förhållandevis få personer.

Språkcentrums erfarenheter

Situationen för de samiska språken är väldigt akut. Vi står inför en språkdöd på många platser i Sápmi. På en del platser finns det endast några få modersmålstalare och dessa är över 60 år exempelvis i det sydsamiska området där kan språkanvändningen variera mycket bland den samiska befolkningen både inom ett område och inom ett län. I Jämtland talas språket inom några familjer och i några samebyar. Man talar det mest under renskötsearbetet och till småbarnen. Även där behövs en revitalisering av språket, för att obehindrat kunna tala med dagens moderna språkterminologi.

Mer akut är språksituationen i det ume- och pitesamiska områdena. I Malå, Arvidsjaur och Arjeplog finns ett tiotal som är modersmålstalare och de är i 75-årsåldern. Även situationen i det nordsamiska språkområdet är oroväckande. Svonnis undersökning (2006) visar att i dagsläget är samiskan starkast i det nordsamiska området med det menas Gällivare, Kiruna och Karesuandoområdet. Men denna syn kan invagga oss i en falsk trygghet- faktum är att samiskan i dessa områden inte är så stark som man tror. Den är starkast bland en del familjer där många har anknytning till den traditionella samiska näringen renskötseln. De samiska språken är starkast hos den äldre generationen 60-85 år. På de flesta skolgårdar på sameskolorna är språket barnen leker på svenska och inte samiska. Detta är mycket oroväckande- ett välmående språk talas av barn och ungdomar.⁵ Det finns ett stort intresse för att läsa och lära sig samiska, både muntligt och skriftligt. Föräldrar kämpar i skolorna för att få till stånd modersmålsundervisning i skolorna med varierad framgång, mest i oföräntat ärende. Anledningen är att det saknas språklärare och pedagoger och det blir det omedelbara svaret som skolcheferna ger. En bestående risk blir att det endast stannar där. Eftersom det allmänt är känt att det saknas lärare så finns det ingen anledning att vaska fram möjliga språkarbetare inom det aktuella området.

Här behövs en uppmuntran till de samer som har samiska som modersmål men ingen pedagogisk utbildning att ta på sig arbete med undervisning i språk och traditionella samiska kunskaper (árbediehtu på nordsamiska) i skolorna. En lösning tills det finns utbildade språklärare i skolorna.

Enligt Sametingets kartläggning 2009/2010 av *"Undervisning i samiska i grundskolan i kommuner"* i det sydsamiska området visar på detta, och att det inte finns undervisning i samiska med anledning av att det saknas lärare att tillgå. För att ta ett exempel under läsåret 2009/10 fanns det i Östersund endast modersmålslärare i nordsamiska och Östersund ligger på sydsamiskt språkområde.

Denna situation med brist på lärare, forskollärare och språkarbetare med samisk språkkompetens gäller i hela svenska sidan av Sápmi men den är mest akut för det sydsamiska språkområdet.

⁵ Mikael Vinka, under ett föredrag i augusti 2010 i Staare/Östersund

En gruppering av de samiska språkanvändarna ⁶

För att få en bild av de samiska språkanvändarna i Sverige så har vi valt att använda följande "trappstegsmodell".

1. De som har få eller inga kunskaper i språket men har en vilja att lära sig det.
2. De som har lärt sig språket, både passiva och aktiva talare.
3. De som kan tala språket men inte kan läsa och skriva.
4. De som har språket både muntligt och skriftligt.

Till dessa olika grupper behövs olika innovativa inlärningsformer på varje stadium. Därför är det viktigt med insatser som just inrättandet av språkcentrum och det vore önskvärt om det även inträttades på lulesamiskt samt nordsamiskt område.

Situationen för grupp ett kan till exempel vara individer med samisk identitet i trettioårsåldern som bor på en plats där språkdöd har inträffat för två generationer sedan det vill säga mormor talade samiska. Exempel på sådana områden är det skogsamiska området i Tornedalen i Norrbottens län och inom sydsamiskt område i Västerbotten. För dessa som har en vilja att lära sig samiska så behöver man mer innovativa undervisnings/inlärningsformer som till exempel grundläggande nyskapande språkkurser, slöjdkurser på samiska, teaterkurs på samiska, dokumentation av samisk traditionell kunskap i ens hemmiljö, klätterkurs på samiska och animationsfilm. För att nå de samiska ungdomarna så kan en väg vara att kombinera deras intresse med språkinläring till exempel hiphop, klätter, mode, snowboard och grafittikurs på samiska och även personliga språkmentorer för ungdomar, till exempel som sommarjobb under några sommarveckor. Ekonomiska förutsättningar måste ges både till mentorerna och ungdomarna. Kanske genom språkmentorer är ett bra sätt att fånga in killarna.⁷

Samiskt språkcentrum har i samarbete med Samiskt informationscentrum utarbetat en förskoleläda/pedagogisk box för att stärka barnens språkinläring och kulturella identitet i förskolan. Den beräknas vara färdigställd våren 2011 och distribueras till olika förskolor. Syftet med denna insats är att det är ett verktyg för förskolan oavsett om det finns en samisk pedagogisk resurs eller inte att barnen ska erhålla sitt modersmålsstöd.

I grupp två finner man flera målgrupper dels barn och ungdomar som håller på att lära sig samiska språket, genom successiv inläring. Men även bland annat äldre som befinner sig i en process av att ta tillbaka sitt språk men kanske ännu inte har tagit steget att börja tala eller så har man ett passivt språk det vill säga man förstår

⁶ Efter samtal med professor Leena Huss, Hugo Valentin center vid Uppsala universitet. (2011-04-01).

⁷ De flesta som jobbar med och är aktiva i språkrevitalisering är kvinnor. Det finns en risk att samisk språkrevitalisering blir en "kvinnofråga". Därför är det viktigt att nå gruppen killar med egna aktiviteter

allt men man pratar inte. Denna grupp finns överallt i det samiska området. Vi hittar den i alla åldersgrupper och geografiska områden. Det finns flera orsaker till att personer inte pratar fast det egentligen behärska samiska. I Norge har man vid språkcentrumet Isak Saba i Unjárga/Nesseby utvecklat en metod för att få passiva talare att våga tala samiska. Man noterade att människor med samisk bakgrund kunde gå kurs efter kurs i samiska och ändå inte börja tala språket. Samtidigt såg man att personer med ickesamisk identitet började tala samiska efter en kurs. Här såg man orsaken måste vara djupare än rent lingvistiskt och det måste ligga djupare psykologiska orsaker bakom. Man fann att för många passiva modersmålstalare fanns en så kallad språkspärr. För dem var det samiska språket förknippat med en skuld, skam och en sorg att inte kunna prata sitt modersmål fast man egentligen borde kunna.⁸ Den så kallade språkspärrmetoden går ut på att tillämpa kognitiv beteende teori (KBT) genom att identifiera i vilka situationer den passiva talaren drabbas av negativa känslor i situationer när han/hon vill tala samiska men inte vågar. Man jobbar aktivt med att vända de negativa tankarna till positiva och på så vis börja få personer att våga tala samiska!

I till exempel Krokoms kommun och Kiruna kommun finns ett stort antal passiva talare mellan 20-50 år som i nuläget är passiva talare men som med lite stöd som exempelvis språkspärrmetoden skulle kunna bli aktiva talare. Samiskt språkcentrum på svensk sida har etablerat ett samarbete med Isak Saba senter för att utveckla ett språkspärrprojekt anpassat för förhållanden i svenska Sápmi. Vi tror att det skulle kunna vara ett innovativt sätt att vända den negativa språkbytesprocessen.

Samiskt språkcentrum håller också på att utarbeta ett så kallat mästare-lärling/mentorprogram. Vilket innebär att en person som är i en process att lära sig språket får en språkmentor. Denna mentor kan vara en äldre person (60+) med samiska som modersmål. Som kanske tidigare inte själv sett ett värde med sitt språk. Genom mentorsprogrammet så vill lyfta både lärlingen men också mästaren i deras språkidentitet. Tanken är att mentorn och lärlingen träffas och gör någonting tillsammans där villkoret är att man bara pratar samiska. Behovet av muntliga språkarenor är akut speciellt på syd-, ume-och lulesamiskt område. Tanken med ett mentorprogram är att skapa språkarenor och stärka både lärlingens språk och mästarens språk. Liknande program har genomförts bland urfolk i Kalifornien med lyckade resultat. Många av deltagarna har blivit aktiva talare och själva viktiga språkmentorer för andra.⁹ Till den grupp krävs även andra innovativa metoder och åtgärder för att vända språkbytesprocessen till exempel samisk poetry slam, språkbad, "språkkompisar" och till exempel dubbade filmer på samiska.

Inom grupp tre finns främst äldre människor som har samiska som modersmål och ett aktivt språk. Denna grupp finns liksom tidigare nämnda grupper överallt i det samiska området. Många har aldrig fått lära sig att läsa och skriva på samiska och många upplever en saknad och sorg över det. Inom denna grupp finner vi individer

⁸ Många av de passiva talarna har föräldrar som är modersmålstalare men de har inte överfört språket till sina barn.

⁹ Hinton, Leanne, *The Master-Apprentice Language Learning Program* i *The Green book of language revitalization in Practice: Toward a sustainable world* (2001) Academic Press.

som inte fört vidare språket till nästa generation. Det kan bero på den svenska statens assimileringspolitik där man ville försvenska den samiska befolkningen genom att bland annat placera de samiska barnen på internat ; så kallade nomadskolor. ¹⁰Det resulterade i att den samiska identiteten blev stigmatiserad där många, men inte alla i valde att dölja sin samiska identitet genom att inte tala samiska och överföra språket till sina barn.¹¹ Man ville helt enkelt skona sina barn från utanförskap och diskriminering.

Språkrevitaliserande insatser för denna grupp kan vara de befintliga alfabetiseringsmedel som redan nu fördelas av Sametinget. Det tidigare nämnda mentorsprogrammet kan vara en viktig åtgärd för att stärka denna grupps språkidentitet och självkänsla, radio och tv program, tidningar, nyheter, språkträffar, släktforskning på samiska, dokumentation av árbediehtu, språkresor till gamla boplatser och inventering av flyttleder. Grupp tre har redan ett aktivt och behöver språkarenor för att praktisera och överföra sitt samiska språk.

I den fjärde gruppen finner vi de mest språkstarka individerna som talar, läser och skriver obehindrat på samiska. Denna grupp finns överallt i det samiska samhället med en majoritet i det nordsamiska språkområdet. I den här gruppen finns viktiga språkresurser och förhoppningsvis morgondagens samiska pedagoger för de övriga grupperna. Denna målgrupp är således av stor betydelse för språkrevitaliseringen. Det är bland annat i den här gruppen vi hittar språkarbetare och språkmentorerna. Även de i grupp fyra behöver utveckla sitt språk. De behöver utmaningar och motiveras att vidareutveckla sitt språk. Insatser riktat till denna grupp kan vara litteratur för nöjesläsning, högre studier i de samiska språken, tidskrifter, radio och tv-program, fördjupningskurser i språket, dokumentation och inventering av samisk kulturlandskap och traditionell matlagning på samiska. En förutsättning är givetvis möjligheterna för högre studier och fördjupning i de samiska språkens varieteter är att det finns ekonomiska resurser tillhanda.

I alla dessa grupper finns de framtida språkbärarna: våra samiska barn och ungdomar. De metoder som har nämnts kan anpassas till barn och ungdomar. En viktig metod just för dessa är det så kallade språkbaden. Ett lyckat språkbads projekt är Sameskolstyrelsen interreg projekt *Saemesth Dle!* inriktat för sydsamiska barn och ungdomar. Där de får träffas och använda sitt språk tillsammans utifrån olika teman.

¹⁰ Lundmark, Lennart (1998); *Så länge vi har marker. Samerna och staten under sexhundra*. Rabén Prisma. Stockholm.

¹¹ Eidheim, Harald (1971); "When Ethnic Identity is a Social Stigma"; *Aspects of the Lappish Minority Situation*. Universitetsforlaget. Oslo

Samhällets ansvar i en samisk språkbytesprocess

Språkundersökningar

Det är svårt att få en tillförlitlig bild av de språkkunskaper som enskilda samer har i samiska, eftersom det är väldigt få undersökningar som gjorts genom åren. Det är viktigt att ta reda på hur stora befolkningsgrupper som har någon slags kompetens i ett eller flera språk och hur många som använder språket i vardagslag. Sådana undersökningar bör göras regelbundet för att man ska kunna få en uppfattning om hur dessa siffror förändras med tiden. Då vet man även vilka slags insatser som behöver sättas in. I Sametingets handlingsprogram *En offensiv samisk språkpolitik* antagen 2004 uttalas att kvalificerade språkundersökningar bör genomföras vart 4:e år för att kartlägga språkanvändningen och ge underlag för samiskans roll och funktion i samhället och för bedömning av nödvändiga reformer. Det finns idag inte någon genomgripande och heltäckande undersökning av hur många som använder samiska, i vilken utsträckning de som använder språket behärskar det och i vilka geografiska områden det finns. Syftet med de återkommande språkundersökningarna är att skaffa sig sådan kunskap och att förbättra underlagen för fortsatta insatser samt underlätta för kortsiktiga målbeskrivningar som behöver sättas in. Här ska värdegrunden genomsyra arbetet.

Läs och skrivkunnighet

Alla samer kan inte tala samiska. Av de som kan tala samiska är det en majoritet som inte kan läsa och skriva på samiska. Det är ett stort problem. Sametinget har sedan början av 2000-talet bedrivit en alfabetiseringskampanj med syfte ge samer som inte fått möjlighet att lära sig läsa och skriva på samiska, tillfälle till det. Anslaget har varit ca 500 000 kronor sedan mitten av 2004/05. Numera är anslaget inkluderat i Sametinget förvaltningsanslag och uppgår till 500 150 kronor för budgetåret 2011. Intresset för en sådan utbildning har varit stort. Sametinget anser att anslaget bör höjas. Sametinget anser att Sverige tydligare ska verka för att samer, både unga och äldre, ska ges utbildningsmässiga och studieekonomiska möjligheter att bibehålla, återta och utveckla sitt eget språk, både som talat och skrivet språk. Det är viktigt att rekrytera vuxna till heltidsstudier i samiska för att återta eller komplettera sitt språk samt till högre utbildning i samiska på universitets- eller högskolenivå på A- till D-nivå. Det borde också vara möjligt att söka pengar för att läsa de samiska språken. Studiestödet är en viktig del av utbildningspolitiken och bör utformas så att de samer som har särskilda behov att återta sitt språk ges studieekonomiska möjligheter till just detta.

Media

I dagsläget finns det två tidningar på svensk sida med texter på de samiska språken, ungdomstidningen Nuorat samt Samefolket. Dessa tidningar täcker inte det behov som finns. På norsk sida har man sedan länge haft ett presstöd till samisk språkiga tidningar som det norska Sametinget administrerar. Det finns en nordsamisk språkig tidning, Ávvir och en norskspråkig tidning, Ságat som idag får presstöd. Båda är dagstidningar som ges ut fem dagar i veckan. För syd- och lulesamiskans del ger man ett avkortat bidrag till två norska lokaltidningar: Snåsningen och NordSalten, för att tidningarna trycker en nyhet på respektive språk en dag i veckan. För alla språken, men speciellt lule- och sydsamiska menar Sametinget att det vill vara stora fördelar med ett samarbete över gränsen. Sametinget anser att det är viktigt att vara öppen för digitala lösningar för de minsta språken, för att man ska kunna lägga pengar på god och relevant journalistik, utan att produktion och porto skall vara för kostnadskrävande. Sametinget anser att presstöd till samiskspråkiga tidningar även ska medges i Sverige, men att målet inte bara ska vara att samiskan som språk synliggörs, men att målet är ett offentligt samtal i stora områden som idag inte bevakas av samiskt media. Här måste de olika språkvarieteternas behov beaktas.

Ett levande språk talas av barn

Ett av kriterierna för ett levande språk är att det talas av barn. Därför är det enormt viktigt med en levande barnkultur. Det finns det väldigt lite barnlitteratur på något av de samiska språken samt väldigt lite barnprogram. I dagsläget finns det inga barnprogram på syd eller lulesamiska.

Litteratur

Litteratur är en viktig del av kulturen och språket. Vad gäller det samiska språket så ges det ut väldigt få böcker. Det råder en stor brist på samisk skönlitteratur, facklitteratur, läromedel och så vidare.

Det behövs en allmän satsning för att få fram litteratur på alla samiska varieteter för alla nivåer. Annars finns det en risk att den enda litteratur som finns är läromedel samt olika myndighetsdokument. Det är enormt viktigt att det även finns litteratur som främjar nöjesläsning. Det är bland annat nöjesläsningen som främjar språkinläringen och språkutvecklingen. Det är även en bra möjlighet att stärka språket på nya arenor och domäner.

Utbildning

Den mest effektiva metoden för språkinläring är *full immersion program* och innebär att undervisningen i alla ämnen sker på språket, i det här fallet samiska. På flera platser i Europa bedriver man undervisningen på detta vis och det är det mest lyckade tillvägagångssättet för att uppnå en funktionell tvåspråkighet. Detta borde

vara målet med barnens utbildning. För att detta ska vara möjligt måste det satsas stora resurser på att utveckla läromedel samt utbilda lärare.

Alla samiska barn bor inte i det traditionella samiska områdena. Många finns på andra platser i Sverige. För att kunna tillgodose alla samiska barns rättighet till undervisning på sitt modersmål så borde det vara möjligt att få distansundervisning i samiska av behöriga lärare, dels till att underlätta för skolhuvudmännen att erbjuda undervisning när det finns få elever eller där bristen på lärare är stor. Huvudregeln ska vara att eleven befinner sig i sin hemskola, där en lärare som är handledare finns, medan läraren som är behörig att undervisa i ämnet befinner sig på distans. Erfarenheter från Norge där rätten till distansundervisning på samiska är lagstadgad, visar att effekten av distansundervisning är bäst om eleverna får språkbad under skolarbetet, antingen vid skolan där man får distansundervisning eller som språkläger – då motivationen för att läsa ökar och färre slutar med modersmålsundervisning. Vad som föreslås få anordnas genom distansundervisning är: modersmålsundervisning, modersmålsundervisning i minoritetsspråk, kurser i moderna språk och teckenspråk.

Läromedel

Bristen på samiska läromedel har förelagat under mycket lång tid och vidtagna åtgärder har inte varit tillräckliga. Redan Sameutredningen konstaterade i sitt betänkande 1975 att produktionen av läromedel haft otillräcklig omfattning efter 1962 års nomadskolereform och att behovet av läromedel var utomordentligt stor. Utredningen framhöll vikten av att få fram olika typer av läromedel och föreslog därför särskilda statsbidrag för läromedelskostnader.

Bristen på läromedel försvårar samiska barns möjligheter att tillägna sig det samiska språket. Att behöva använda läroböcker på något av majoritetsspråken försvårar barns inläring av samiska. Möjligheterna att få fram nya läromedel begränsas av att avsätta ekonomiska medel är för små.

I dagsläget så finns det knappt några läromedel på det sydsamiska och lulesamiska som är producerat på svensk sida av Sápmi. De läromedel som finns är producerat i Norge och är således på norska. De samiska barnen måste för att lära sig sydsamiska även lära sig norska. Det är inte bra situation.

Högre utbildning

För att kunna möta den nya efterfrågan på språklig kompetens i och med de nya lagarna så krävs det att det finns arbetskraft med samisk språkkompetens. Sametinget påpekar att det råder en stor brist på samer med högre utbildning i samiska för att täcka behovet av lärare, språkarbetare och offentligt anställda med goda kunskaper i samiska. Medel för aktiv rekrytering av studerande till högre utbildning i samiska behöver göras tillgängliga. Sametinget behöver regeringens bemyndigande att använda statsbidrag för att aktivt rekrytera samer till högre

utbildning i samiska. Bidrag ska lämnas till enskilda samer som deltar i universitets- eller högskolekurser på A- till D-nivå.

I dagsläget så finns det ingen möjlighet att läsa något av de samiska språken på helfart utan all högre utbildning i de samiska språken som erbjuds ges på halvfart. Detta medför att tidsmässigt så fördröjs tillskottet av personer med högre utbildning i de samiska språken. Detta är något väldigt kritiskt eftersom en viktig del i arbetet med revitalisering av de samiska språken är just tillgången av personer med kompetens i de samiska språken.

Sammanfattning

Situationen för de samiska språken är oroväckande och det behövs betydande och målinriktade insatser för att vända den långtgående språkbytes process som vi ser överallt i de samiska områdena. Med tidigare beskrivna grupperingar av de samiska språkanvändarna vill vi visa situationen och relationen mellan grupperna av språkanvändare. Vad som kan konstateras är att den naturliga språköverföringen mellan generationerna har brutits. För att ta ett exempel så är många passiva talare i grupp två, barn och barnbarn till de aktiva talarna i grupp tre, de som kan tala men inte läsa och skriva språket. I den generationen finns individer som gjorde valet att inte ge sina barn språket. Deras barn och barnbarn måste idag göra arbetet att revitalisera sitt språk. Alla dessa grupper är Samiskt språkcentrums målgrupper för revitaliseringsinsatser. Det är viktigt att skapa trygga språkarenor för samisk språkrevitalisering därför att en revitaliseringsprocess aldrig bara handlar om språket. Det handlar om att skapa en inkluderande och trygg miljö var man kan växa i sin identitet och språk.

För att lyckas med språkrevitalisering så måste vi också vara medvetna om de svårigheter som finns. När ett språk har varit stigmatiserat under lång tid så kan det skapa en osäkerhet och låg självkänsla kopplat till språket och talarna. Nedanstående citat beskriver den situationen väldigt väl;

”När ett språk är så svagt som sydsamiskan så är situationen kring den även väldigt känslig. Även om man har ett språk kan man börja tveka på sitt språk därför att det finns så lite folk som talar och använder det. Jag har hört modersmålstalare säga att de inte vågar tala samiska för att de inte talar rätt. Språket är så svagt att det blåses omkull av minsta lilla pust.”¹²

Därför är det viktigt att Språkcentrum i sitt arbete kan ta fram innovativa metoder och attitydändrande åtgärder i det samiska samhället vad gäller språkinläring. Ett vedertaget begrepp i det samiska samhället är ”språkpoliser”, det vill säga samisktalande personer som har åsikter om vad som är ”rätt” samiska. Detta beteende har hämmat samisk språkrevitalisering.

Det är återigen viktigt att poängtera att en av Språkcentrums viktigaste uppgifter är att skapa trygga miljöer, positiva attityder och ett icke-fördömande språkklimat.

En annan viktig aspekt för lyckad språkrevitalisering är den lokala förankringen. Språket hör hemma i vardagen. Det är där en person i första hand använder sitt språk. Språket är djupt sammanvävt med den plats man kommer ifrån och den dialekt som talas i hembyn. Det är allmänt vedertaget att de mest lyckade språkrevitaliseringsinsatserna har haft lokal förankring och inriktat på invånarna i området. Detta kan bero på att man skapar en språkarena som är hållbar och har en kontinuitet även när kursen eller projekt har tagit slut. Med detta i åtanke så hoppas vi att vi kommer i se en liknande utveckling ske i Sverige som har skett i Norge. Där har man tio samiska språkcenter som är spridda över hela det samiska språkområdet. Deras uppgift är att främja, styrka och bevara det samiska språket och

¹² Uttalande av sydsamisk kvinna i trettioårsåldern till Språkcentrums medarbetare 2011.

kulturen i området. Språkcentrumen får sin grundfinansiering från det norska Sametinget men även finansiering från respektive kommun eller fylke. Det är Sametinget som ger språkcentrumen dess status som språkcentrum. Många av dessa språkcentrum gör ett enormt viktigt arbete och Isak Saba senter i Unjárga/Nesseby är värt att nämnas. I Nesseby var samiskans ställning väldigt svag och där har etableringen av språkcentrumet bidragit mycket till att stärka språket och kulturen.

Sammanfattningsvis vill vi säga att det krävs mod och vilja hos den enskilde att ta ansvar för sin egen språkrevitalisering. Det krävs även mod och en vilja hos omgivningen att välja att vara delaktig i den processen. Och slutligen krävs det mod och vilja hos samhället för att skapa förutsättningar för en lyckad samisk språkrevitalisering.